

Årets gang på Hegnstrup. Første artikel.

Ved vintertide gøres der status over årets frøhøst på den økologiske gård Hegnstrup.

Økologi i sin ægte form

TEKST OG FOTOGRAFIER: **DORTE ERNST**, AGRONOM

Der er ingen tvivl om, at økologi i sin ægte form er omdrejningspunktet på Hegnstrup i Nordsjælland. Der er tale om en driftsform, der er gennemtænkt og raffineret igennem 38 år, og som i meget stor udstrækning er selvforsynende og kan producere grønsager og kød til hele året til bofælleskabets 30 beboere og til stalddørssalget. Gården producerer selv alt det foder, som dyrene har behov for (på nær korn), og hovedparten af de frø, som skal bruges i gårdens omfattende grønsagsproduktion.

Fra løgmark til jordbrugskollektiv

Hegnstrup er oprindelig et typisk husmandsbrug anlagt i 1860'erne. Firlænget med bindingsværk og stråtag. Her startede Allan Bornø Clausens forældre i sin tid en produktion af løg og korn på markerne.

Allans opvækst på gården var præget af dyder fra de gamle landbosamfund, og fællesskabsfølelsen og naturen prægede hans valg af studie og boform i 70'erne. Han læste naturvidenskab på RUC, herunder økologi og samfundsforståelse, og var også et smut over Landbohøjskolens hortonomlinje.

Landbruget havde efterhånden udviklet sig til monokultur og industrialisering med store gårde og en enkelt landmand til at passe det hele. Der måtte tænkes nyt, og tanken om at skabe et bofællesskab var en naturlig del af den måde, Allan havde lyst til at bo og arbejde på. Men hvordan strikker man sådan en model sammen? Det skulle udforskes!

I 1975 rejste Allan sammen med et par studievejere rundt i Danmark for at se på nogle økologiske brug (det hed dengang endnu ikke økologisk, men

enten biologisk dyrkning eller også var det biodynamisk). Da de var nået til Bornholm, faldt tingene på plads, og han skrev et brev hjem til sine forældre og spurgte om, hvad de ville sige til, at gården blev omdannet til et kollektiv. Den var de heldigvis med på.

Tilbage på gården stod længerne tomme, men 1. marts 1976 flyttede Allan og kammeraterne ind og grundlagde et jordbrugskollektiv. Lige i tråd med Allans tankegang om at skabe socialt netværk og fællesskab omkring dyrkning af jorden og udnyttelsen af fælles ressourcer på naturens præmisser. De startede en omlægning af jorden til økologisk drift. Forældrene beboede fortsat i hovedhuset og nød deres otium frem til henholdsvis 1984 og 1992.

Jordbrugskollektivet havde medvind i deres pionerprojekt med frodige marker og et alsidigt dyrehold. Driften krævede mere plads og en lade med stald og opbevaringsmuligheder samt et stort drivhus, der blev bygget omkring 1980. Kollektivet voksede tilsvarende med kærester og børn. Flere arbejdede uden for stedet, men landbrugs-/gartneridriften omfattede ud over Allan som regel også en eller flere af stedets beboere og et par praktikanter. Derudover hjalp de udearbejdende til i deres fritid.

Fremtidens bofællesskab?

Igennem tiden har gården været gennem flere driftsomlægninger med bl.a. storleverancer til FDB og studeplads på torvet i Helsingør. Svigtende aftagere og en diskusprolaps betød, at produktionen i dag er blevet tilrettelagt, så Hegnstrup udelukkende producerer til bofællesskabet og til stalddørssalget.

▲ Bønner, ærter, dild m.m. til tørring i stalden.

► ØVERST: Allan sorterer småplanter i drivhuset

► NEDERST: Frodighed og stor diversitet af både grønsager og blomster på Hegnstrup.

Produktion hele året

Der ligger mange velovervejede tanker i Hegnstrups drift. Tanker som både er inspirerende og anvendelige i såvel landbrugs- som i havebrugsskala. Derfor følger vi årets gang i Allans Hegnstrup igennem 2014, for her er der produktion hele året – på markerne, i drivhuset og ikke mindst i Allans hoved.

▲ Et udvalg af kålplanter.

Hegnstrup ejes i dag af Allan og hans kone Ida. De tre børn er flyttet hjemmefra. Nabogårdene bebos af udflyttere fra det tidligere kollektiv på Hegnstrup, og sammen har det udviklet sig til et større drift- og bofællesskab på 30 personer, men det er Allan, der har hovedansvaret for driften af de oprindelige 15 tønder land og jorden fra nabogårdene. I alt ca. 30 hektar. Alle har noget med hinanden at gøre, og derfor går ingen til af stress i de perioder, hvor der er meget, som skal gøres. De andre i bofællesskabet tager på arbejde for at kunne betale husleje, men kommer så hjem til dejlige omgivelser, fællesskab, husdyr og adgang til alle de friske råvarer, de skal bruge i det daglige.

Boformen har stadig sin berettigelse, da det er rart, at der er flere om det hele, og alle føler, at de har en høj livskvalitet. Om modellen er holdbar i flere generationer, er ikke til at vide, men Allans ene søn går med overvejelser om at flytte hjem på gården igen.

En inkarneret frøsamler

Allans erfaringer som frøsamler går helt tilbage til 70'erne, da han boede i kollektiv i Fløng og dyrkede fællesskabets køkkenhave. En af de første sorter, han købte i det lokale supermarked, dyrkede og tog frø af, var en grøn bønne kaldet 'Carlos Favorite' fra frøfirmaet J.E. Olsens Enke. En anden bønne fra den gang fik han foræret på den legendariske bornholms-tur i 1975. »Bananbønne« kaldte giveren den, for de ligner en klase grønne bananer, når de hænger store og høstmodne på planten.

I starten samlede Allan primært de arter, der er lette af tage frø af, som f.eks. bønner og ærter, men interessen fik tag i ham, og med årene kom der flere og flere med i hans frøsamling. I dag er gården selvforsynende med næsten alle frø, og det siger ikke så

Det økologiske landskab

Landskabet nord for Buresø i Nordsjælland danner en økologisk, frugtbar halvmåne, der fra øst strækker sig fra Per Grupes jorde på Mørdrupgård, hvor der dyrkes gamle kornsorter, over Buresøgrønt, hvor der laves grøntkaseordning, og Verner Andersens biodynamiske frugtplantage Bellingehus til Hegnstrup længst mod nordvest, hvor Allan Bornø Clausen driver biodiversitet på en drøm af et blandet, økologisk brug.

lidt, da der dyrkes 150–200 arter/underarter/sorter af alle mulige slags grønsager, urter og blomster – herunder også mange vilde planter. Alt bliver sirligt registreret i en bog for at bevare overblikket.

Jord givet godt ud

Der går selvfølgelig noget jord og nogle planter til, når der skal produceres frø. Men det er godt givet ud. Allan lader 10 planter stå af bønner, spinat, kørvel, dild m.m. der kan gå i frø. Men mindre kan også gøre det. Flere grønsager er selvbestøvende og dermed nemmere at kontrollere, f.eks. salat, tomater, ærter og bønner. En fordel ved dem er, at man kan smage sig frem til de bedste og efterfølgende tage frø af dem.

Hvor det til industriel produktion er hensigtsmæssigt med stor ensartethed ikke mindst i modningstidspunkt og størrelse, går Allan ofte efter de lidt uensartede sorter. Han synes, det er en fordel med lange høstperioder, så der kan høstes lidt ad gangen over en lang periode, og så betyder det ikke så meget, at f.eks. chili varierer i styrke og udseende. Det givet tværtimod et større udvalg.

► Frøene er modne til høst, og planterne hængt ind i bundter under loftet i kviernes vinterbås.

Problematisk majs

En problemafgrøde har været majs, da der ikke har været en økologisk sort på markedet, der er faldet i kundernes søde smag. Allan har dyrket sorten Golden Bantam, men den skulle spises umiddelbart efter høst – bare en dag reducerer sødmen og spisekvaliteten. Derfor dyrkede han en ikke økologisk, ubejdet F1-sort på dispensation. Fra sidste år har han dyrket en frøkonstant majs med ekstra søde kerner fra Bingenheimer Saatgut. Som en hel del af PØ's medlemmer har erfaret, så har kernerne udviklet sig rigtig fint – specielt under den varme sensommer i 2013.

Kålfrø kræver lidt mere

Kålplanterne krydsbestøver og kræver derfor noget styring. De bliver let indavlede, og Allan tror, det skyldes, at de er blevet meget forædlede gennem mange år.

Der skal mindst 50–100 planter af én sort til frøformering for at bevare genpuljen og opretholde vitaliteten. Men da det vil give flere kilo overflødige frø, klarer han sig med en anden metode. Allan tager 5–7 hoveder af en sort, hvilket giver en passende mængde frø, der så kan holde sig spiredygtige i op til 7 år. Efter han har taget frø 3–4 gange, er kvaliteten for nedadgående primært pga. indavl, men så er de første 20 års frøforbrug også dækket. Derefter vil der være behov for at forny genpuljen.

En god løsning på at opretholde en sort i fremtiden, kunne forhåbentlig være en koordinering med Frøsamlerne, og dem har Allan allerede samarbejdet med i dag.

Normalt kan han tage frø af to slags kål hvert år, da de ellers vil krydse med hinanden. De to sorter holdes adskilt ved, at en sort kan gå i frø i drivhuset og en sort ude på friland.

For kålene kan de omkringliggende rapsmarker være et problem i det omfang, at de blomstrer samtidig med kålene. Som regel blomstrer rapsen i maj og kålene i juli, men enkelte rapsplanter kan blomstre senere, og så bliver resultatet ikke godt. Hvis man bor tæt på naboer, der også lader kålplanter blomstre, kan det selvfølgelig også være en udfordring. Med mindre man da etablerer et godt samarbejde om fremavl af afgrøder til frø.

Da Allan startede op med at tage frø af grønkålene, havde han fire gamle sorter, som han lod krydse sammen. Det har givet en rigtig fin grønkål, som er god at tage frø af. I fjord gik det derimod galt med spidskålene, så der skal han ud og finde en ny, god sort.

▲ Drivhuset med de indplantede grønsager og krydderurter, der letter høstarbejdet i vintermånederne.

▼ Staldørssalg. Der er en fast skare af kunder, som er ret afhængige af Allans unikke grønsager.

▲ *De flerårige grønsager, f.eks. jordskokker, høstes og lagres før udvælgelse, så lagerstabilitet også kan være en parameter, der udvælges efter. Det gælder også for f.eks. hokkaido.*

▼ *Allan ved hønsene, som har fri adgang til den mark, som også fungerer som kvierens vintermark, da den ligger tæt på stalden.*

Porrer og broccoli

Porrer bliver der taget frø af i drivhuset, da de sjældent kan modne tilstrækkeligt på friland, så her er det kun muligt at tage frø af én sort hvert år.

10 efterårsporrer og 10 vinterporrer står i hver sin side af drivhuset. Allan bruger sideløgene til at formere de to porresorter. Sideløgene er kloner, så der sker ikke noget genetisk forfald. Han planter ikke om, men tynder de mindste løg ud til der er 2–3 af de største løg tilbage. Derfor behøves kun få forældre, da det er den samme klon, der drives hvert år. Det er nødvendigt, at de to sorter – vinter og efterårsporre – ikke krydser og udveksler gener. Det sker ved, at de på skift hvert andet år får lov til at gå i frø og hvert andet år får fjernet frøanlægget.

Broccoli er til gengæld meget nem at tage frø af, da den er enårig. Man kan høste hoveder af de gode planter og lade sideskuddene stå, til frøene har udviklet sig.

Spiretest

De fleste frø holder en fin spireevnen i 3–4 år og nogle endda i flere år, så det er ikke nødvendigt at tage nye frø fra hver sort hvert eneste år. Lige med undtagelse af pastinak, som mister spireevnen ret hurtigt, og som man derfor helst skal høste frø af hvert år.

Her i januar–februar spiretester Allan de gamle frø. Det er dog sjældent en overraskelse, hvor god spireevnen er, da hans erfaring fortæller ham, hvor meget liv der er i frøene ud fra de klimatiske forhold, de har været udsat for.

Opbevaringsforhold

Allans erfaring er, at det ikke er så arbejdskrævende at lave frø, hvis man har opbevaringsforhold til det. Hans metode er, at når frøene er modne til høst, hænges planterne ind i bundter på nogle søm oppe under loftet i den bås, hvor kvierne går om vinteren. Her er der god gennemtræk, så planterne ikke rådner.

Når kvierne skal ind senere på året, hænges planterne ind i en kold udestue. Her hænger de til efter nytår, hvor Allan går i gang med at ordne frøene. Han renser dem ved hjælp af nogle gamle dørslog med forskellige finheder, og avnerne blæses derefter væk udenfor i let vind. Når han er færdig og har overblik over frøene og årets markplaner, bestilles de frø, som mangler.

Med hensyn til opbevaring, så skal frøene opbevares tørt og køligt. De kan gode tåle frost, hvis de er tilstrækkeligt nedtørrede. Men det er vigtigt, at de opbevares et sted, hvor de kan være i fred for mus og møl – f.eks. i en blikdåse.

Det er lidt anderledes med kartofler, da de er underlagt en streng lovgivning, der ikke giver mulighed for, at man frit kan tage læggemateriale fra. En avler skal skifte hele læggematerialet ud hvert 2. år eller hvert år købe 15% nyt læggemateriale og tage læggekartofler herfra. Det gør det meget svært at få fat i tilstrækkeligt læggemateriale af specielt de gamle sorter. Et andet problem er, at de indkøbte sorter er meristemformerede hvilket vil sige, at man tager et vækstpunkt fra en kartoffel og dyrker det på kunstigt næringssubstrat for at forhindre opformering af sygdomme, men det betyder, at de ikke har været påvirket af et naturligt miljø, og Allan mener derfor, at de er mere sarte.

Allan: En af dansk økologis fædre

Allans fremsynethed kom de første økologiske dyrkningsregler til gavn, da han sammen med andre pionerer bl.a. fra de omkringliggende gårde, formulerede dem sidst i 70'erne, mens andre stod for at nedfælde de første vedtægter for Landsforeningen Økologisk Jordbrug (LØJ), som havde stiftende generalforsamling i 1981. Reglerne blev udarbejdet med inspiration fra det engelske Soil Association, der var et par år længere fremme. Forarbejdet blev skabt under lange diskussioner på »onsdagsmøderne«, en udløber af Natur og Ungdom i Ungdommens Hus i Roskilde.